

Zeme, vara un reliģija viduslaikos un jaunajos laikos Baltijas jūras reģionā. – Rīga: Latvijas Universitāte, 2009. – 94 lpp. (Latvijas Universitātes raksti, 725. sēj. Vēsture)

Pēc ilgāka laika iznācis Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes mācībspēku un doktorantu sarūpēts rakstu krājums, kas veltīts viduslaiku un agro jauno laiku vēsturei. Krājumā ietvertu rakstu pamatā ir seši 2007. gadā LU 65. zinātniskajā konferencē nolasītie referāti.

Krājumu ievada Evas Eihmanes raksts “Livonijas pamatiedzīvotāju kristīšana: Dieva vīna dārza iekopšana vai brutāla pakļaušana reliģijas piesegā?”. Iztirzājot darba virsrakstā izvirzīto jautājumu, autore secina,

ka Baltijas kristianizācijā 13. gadsimtā izpaudušies abi virzieni un, tāpat kā visos laikos, arī tolaik bijuši gan garīgu ideālu pārņemti pašaieliedzīgi entuziasti, gan alkatīgi sava labuma meklētāji. Savukārt kristietības ienākšana varmācīgā veidā nesekmēja tās iesakņošanas vietējo iedzīvotāju vidū.

13. gadsimta tematikai (“Ticība, vara un tirdzniecība: kristietības loma vietējo iedzīvotāju sabiedrībās Latvijas teritorijā 11.–13. gadsimtā”) pievēršies arī Andris Šnē. Autors aplūkojis ziņas par Latvijas teritorijas iedzīvotāju saskari ar kristietību 11.–12. gadsimtā un problēmas, kas saistītas ar mēģinājumiem konstatēt kristīgās ticības izplatīšanos arheoloģiskajā materiālā. Raksta otrajā daļā raksturota vietējo iedzīvotāju attieksme pret kristietību (gan pozitīvā, gan rezervētā, gan noraidošā) Baltijas krusta karu laikmetā.

Abi krājuma ievadraksti rosina daudz domu un varētu būt pamats auglīgām diskusijām par vēstures avotu interpretācijas iespējām, taču tuvāks paskaidrojums paplašinātu šo recenziju vismaz līdz vidēja raksta apjomam. Pieminēšu tikai vienu lietu. E. Eihmane norāda, ka 20. gadsimtā gan sabiedriskajā domā, gan nacionālistiskajā un materiālistiskajā vēstures redzējumā bez nopietnas argumentācijas kristietības ienākšana Livonijā krusta karu rezultātā vērtēta kā paviršs un nenopietns process. E. Eihmanes apstrīdētajā garā par Baltijas kristianizāciju izteicies arī šīs recenzijas autors, taču arī A. Šnē rakstā attieksme pret reliģiskiem jautājumiem Livonijā vērtēta kā abpusēji inerta (41. lpp.).

Doma par kristianizācijas procesa paviršību nav nejauša: to nosaka gan tas, kas ir minēts (pārsvarā politiskie un fiskālie aspekti) vai neminēti avotos, gan ne pārāk sekmīgie kristianizācijas rezultāti. No vienas puses, autore pārlicina, ka tradicionālās reliģijas paliekas nav pierādījums pavirši veiktai kristīšanai, no otras – ja nevar noliegt daudzu misionāru – entuziastu darbošanos, tad redzamais rezultāts liek aizdomāties, vai viņu skaits bija pietiekams un vai Livonijas politiskās varas gādāja par to, lai regulāri un pienācīgi aprūpētu draudzes.

Jāšaubās par A. Šnē atbalstīto Indriķa Šterna viedokli, ka tie krievu termini, kas aizgūti latviešu valodā un saistīti ar kristīgo ticību, tirdzniecību un nodevām, ieviesušies no vācu viduslaiku Rīgas (kur dzīvojusi krievu kopiena), nevis agrāk. Par iespējamo aizgūšanas datēšanu būtu jākonsultējas ar valodniekiem, bez tam, ja piekristu I. Šternam, būtu jāpierāda, ka Baltijas tautas līdz 13. gadsimtam nebija nonākušas nekādā saskarē ar pareizticību (kaut vai baznīcām Polockā un Pleskavā), ne arī tirgojās ar krieviem.

Ilgvara Misāna rakstā “Hanza: Baltijas jūras reģiona saimnieciskā vara viduslaikos” aplūkoti tie instrumenti, kas sekmēja Hanzas tirgotāju panākumus un visbeidzot dominēšanu Baltijas jūras tirdzniecībā. Un tie ir – investīcijas tirdzniecības infrastruktūrā un drošībā, pilsētu attīstībā, vienotas tiesiskās telpas radīšanā. Nedaudz gribētos polemizēt ar raksta sākumā atstāstīto Jirgena fon Altena viedokli par faktoriem, kas noteikuši atšķirības kundzības nodrošināšanā Baltijas jūrā un Vidusjūrā un kam, šķiet, pievienojies arī raksta autors. Piekrītot tam, ka Baltijas jūras reģionā virskundzība netika izcīnīta uz ūdens, bet, lai valdītu pār jūru, bija jāiegūst kontrole pār piekrasti, no J. fon Altena minētajām atšķirībām dabas un ģeogrāfiskajos apstākļos, ar ko viņš pamato savu viedokli (Baltijas jūra, salīdzinot ar lielajām jūrām, arī Vidusjūru, esot sekla, rāma, tai ir daudz līču, salu un šaurumu, līdz ar to kuģi biežāk uzturoties piekrastes ūdeņos nekā atklātā jūrā), par vienīgo vērā ņemamo atšķirību, šķiet, var atzīt tikai to, ka Baltijas jūra ir aizsalstoša. Ticamāk, ka skaidrojums abu reģionu atšķirīgajai attīstībai un līdz ar to politiskajai vēsturei jāmeklē apstākļi, ka *tur* vienmēr bijuši Dienvidi, *šeit* – Ziemeļi ar visām no tā izrietošajām sekām.

Valda Kļava rakstā “Ziemeļvācijas firsti reformācijā: mērķi un iespējas” aplūkojusi dažādus iekšpolitiskus un ārpolitiskus faktorus, kas ietekmēja reformācijas īpatnības Mēklenburgā.

Gvido Straube (“Ienesīga vieta: mācītāju ekonomiskais statuss Vidzemē 18. gadsimtā”) pievērsies Vidzemes luterisko draudžu mācītāju ienākumu un nedaudz arī viņu dzīves apstākļu jautājumiem. Diezgan daudz par šo tēmu savulaik rakstījis Ludvigs Adamovičs. G. Straubes rakstā nav atkārtoti jau zināmie, bet gan izklāstīti jauni, saistoši arhīva materiālos izzinātie fakti. Aizrādot, ka Vidzemē bija arī trūcīgas draudzes (it īpaši piejūras apvidos), autors secina, ka lielās lauku draudzes spēja sniegt mācītājam labus ienākumus, līdz ar to draudzes mācītāja amats bijis pietiekami prestižs un iekārojams.

Tēmas ziņā savdabīgākais ir Gustava Strengas raksts “Piemīņa un atmiņa: divas parādības vēlo viduslaiku Livonijas reliģiskajā un laicīgajā dzīvē”. Kaut gan autora uzmanības centrā ir 15. gadsimta livonieši (Rīgas domkapitula prāvests Dītrihs Nāgels u.c.) un viņu centieni nodrošināt sev “mūžīgu” piemīņu, rakstā koncentrētā veidā raksturots atmiņas un piemīņas fenomēns un atmiņas un piemīņas nodrošināšanas praktiskā jēga. Faktiski atmiņas un piemīņas jautājums ir mūsu ikdienas dzīves sastāvdaļa: līdztekus autora minētajām manipulāciju iespējām ar atmiņu un piemīņu un prozaisko konstatējumu, ka “piemīņa ilgst tik ilgi, cik ilgi tai pietiek naudas”, varētu norādīt kaut vai uz labi zināmajām latviešu sepulkrālkultūras tradīcijām.

Ar šo rakstu krājumu sarūpēts rosinošs, dažādām domām bagāts izdevums, kas būs interesants ne tikai viduslaiku un agro jauno laiku speciālistiem, jo ne viena vien krājumā izklāstītā doma nepazīst laikmetu robežas.